

LIBRIS

We know
books

Colecția
NOUA SPIRITUALITATE
coordonată de
DUMITRU CONSTANTIN-DULCAN

OVIDIU PREDESCU

**CRIZĂ
ȘI
DEMOCRAȚIE**

Reziliența dreptului,
a statului de drept
și a drepturilor omului
în contextul lumii contemporane

În loc de Prefață de
Prof. univ. dr. **Mircea Duțu**

Cuvânt-înainte de
Prof. univ. dr. **Bogdan Liviu Ciucă**

Cluj-Napoca
2022

CUPRINS

În loc de Prefață de Prof. univ. dr. Mircea Duțu	9
Cuvânt-înainte de Prof. univ. dr. Bogdan Liviu Ciucă	27
Capitolul 1. CRIZA CONTEMPORANĂ ȘI UNELE DINTRE DERIVATELE EI	31
1.1. Considerații generale.....	31
1.2. Criza globală a democrației.....	34
1.3. Criza și amenințările terorismului.....	45
1.4. Criza determinată de degradarea mediului și schimbările dramatice ale climei.....	51
1.5. Criza provocată de pandemia Covid-19	61
1.6. Criza generată de conflictul din Ucraina	70
1.7. Criza de încredere.....	81
1.8. Criza referitoare la leadership și calitatea clasei politice	85
1.8.1. Fenomenul judiciarizării vieții publice	89
1.9. Criza economică.....	92
1.10. Criza socială	98
1.11. Cele patru crize reunite	100
1.12. Crizele conceptuale.....	101

Capitolul 2.

A PATRA REVOLUȚIE INDUSTRIALĂ. UMANISM ȘI TRANSUMANISM	103
---	------------

Capitolul 3.

DEMOCRAȚIE, DREPT, STAT DE DREPT ȘI DREPTURILE OMULUI ÎN LUMEA CONTEMPORANĂ.....	105
3.1. Scurte reflecții conceptuale.....	105
3.2. Statul (național) de drept, instituțiile sale și globalizarea.....	116
3.3. Nevoia urgentă de reglementare a inteligenței artificiale	123
3.4. Mondializarea dreptului	135

Capitolul 4.

ÎN LOC DE CONCLUZII:

Ce este de făcut din perspectiva juridicului, a politicului și a societății civile pentru a întări reziliența democrației, a dreptului, a statului de drept și a drepturilor omului față de șocurile produse de aceste provocări-amenințări ale crizei contemporane?	137
---	------------

Bibliografie	155
---------------------------	------------

Succinte date biografice	163
---------------------------------------	------------

Capitolul 1. CRIZA CONTEMPORANĂ ȘI UNELE DINTRE DERIVATELE EI

1.1. Considerații generale. Privind spre originile semantice ale cuvântului *criză*, în greaca veche *krisis* desemnează mai ales o fază decisivă a unei boli; iar *crisis* din latină „trimite la o înțelegere a sa și o analiză în afara câmpului medical, pentru a evoca «o fază gravă într-o evoluție». Așadar, în esență, criza reprezintă un moment de basculă de trecere (cu orice preț?) la o altă stare. Confruntate cu o atare situație, statul și dreptul adoptă hotărârile și consacră măsurile ce se impun pentru a pune capăt pericolului și a reveni/regăsi o situație stabilă, sub controlul de legalitate al jurisdicțiilor competente. În același timp, fenomenul se petrece și în cadrul său și trebuie privit ca atare”¹.

Mai simplu și pe înțelesul tuturor, criza poate fi definită ca „un eveniment advers pentru care nu ești absolut deloc pregătit”².

Sfârșitul secolului trecut și primele două decenii din actualul s-au evidențiat prin rapiditatea nemaiîntâlnită, substanțială și greu de anticipat

¹ Mircea Duțu, *Dreptul crizei și criza științei juridice*, disponibil pe juridice.ro din 25 noiembrie 2021, accesat la 2 august 2022.

² Radu Crăciun, *Nu asta e criza!*, disponibil pe raducraciun.ro, accesat la 18 iulie 2022.

și controlat a schimbărilor din toate domeniile activității umane (să ne amintim totuși că schimbarea este strâns legată de însăși natura umană în funcție de diversele perioade istorice și culturi), care au generat grave turbulențe într-o societate, paradoxal, mai debusolată și mai nepregătită ca oricând să înfrunte prin măsuri sustenabile și durabile aceste *provocări-amenințări* - adevărate evenimente imprevizibile, incontroleabile, acele „lebede negre” care pun în pericol orice orânduire de stat.

Astfel, într-o lume dezorientată de mulțimea și varietatea provocărilor și amenințărilor cărora trebuie să le facă față³, precum și întrebărilor

³ Gregg Braden, trăgând un semnal de alarmă, ne explică faptul că oamenii în prezent trăiesc: „într-o perioadă extraordinară din toate punctele de vedere (...) Un întreg mod de viață a dispărut (...) mulți oameni nu știu nici acum că a dispărut și că nu se va mai întoarce niciodată. Ei nu își dau seama că suntem într-o lume vulnerabilă de tranziție și, cel puțin deocamdată, o perioadă a extremelor (...) Pentru că ei nu știu că schimbarea a avut loc, așteaptă (...) ca lumea anterioară să se întoarcă (...) Mulți oameni și-au pus viața în așteptare, până la întoarcerea acestei lumi familiare (...) În timp ce ei așteaptă, le scapă exact partea cea mai bună a vieții: viața însăși” (Gregg Braden, *Punctul de cotitură. Cum să fii rezilient, într-o lume a extremelor*, Editura For You, București, 2014, p. 18-20); două secole mai înainte, într-o conferință din 18 septembrie 1806, G.W.F. Hegel arăta: „Ne aflăm la porțile unei epoci importante, ale unei epoci zbuciumate, când spiritul o ia înainte într-un salt, își depășește forma anterioară pentru a îmbrăca una nouă. Toate reprezentările, concepțiile și convențiile care susțin

la care este chemată să răspundă, omenirea se confruntă cu o *criză existențială* fără precedent, constând în dificultăți grave (economice, politice, sociale, climatice etc.) care se manifestă în societate, având, se pare, tendința de a se transforma într-o *criză permanentă*, posibil să devină, dacă nu cumva și este, *noua normalitate* în care vom fi obligați să trăim (supraviețuim?).

În acest fel, ne confruntăm în spațiul public cu o *criză complexă*, cu multiple verigi, unele cu repetiție, care induce frica în mulțimile de oameni de pretutindeni, de care profită, pe de o parte, regimurile autoritare deja existente sau în (re)formare pentru a prelua controlul societal

ansamblul lumii noastre se dizolvă și se prăbușesc ca o imagine din vis. O nouă fază a spiritului se pregătește să apară. Filosofia mai ales trebuie să iasă în întâmpinare și să o recunoască, în timp ce altele, care-i stau nepunctuoase împotriva, se agață de trecut” [*Dokumente zu Hegels Entwicklung*, ediția J. Hoffmeister (Stuttgart, 1936), p. 352, apud. Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București, 1997, p. 66, 446]; „Trăim într-o lume a marilor prefaceri economice, sociale și politice, o lume ce tinde spre globalizare și în care noile valori sunt tot mai greu acceptate de segmentele tradiționale ale societăților de azi” (Ioan Leș, „Perspectivele unor reforme judiciare solide în spațiul românesc și european în contextul actual al globalizării”, în volumul *Mecanismul statului de drept-2020, al UE. Raportul dintre dreptul UE și dreptul național al statelor membre, cu referire specială la România. Supremație vs. Suveranitate*, coordonatori Marin Voicu și Adrian Constantin Stoica, Editura Universul Juridic, București, 2022, p. 167.)

sub toate aspectele (de pildă, la nivel informațional, economic, financiar-bancar etc.), și, pe de altă parte, întreprinderile uriașe, gigantice ale planetei, care preiau treptat tot mai mult din atribuțiile de bază ale statelor și instituțiilor lor.

În aceste circumstanțe, cel mai mare rău pentru omul obișnuit îl reprezintă *ignoranța*, el fiind astfel ușor de manevrat împotriva propriilor interese de cei care, folosind *retorica crizelor* ce se succed în forme diverse, urmăresc doar câștigul personal sau de grup. Contra acestui rău „nu există decât un singur medicament – învățătura; medicamentul acesta nu trebuie luat în doze homeopatice, ci trebuie luat cu găleata și cu cisterna”⁴.

1.2. Criza globală a democrației este un fenomen pe care profesorul Larry Diamond de la Universitatea Stanford îl numește „recesiunea democratică”. „Pe toate continentele, democrațiile sunt în scădere în timp ce sistemele nedemocratice (dictaturi, sisteme teocratice, autocratice, oligarhice, n.n.) sunt în creștere, reprezentând în prezent 70% din populația lumii, adică afectând 5,4 miliarde de oameni”⁵. Mai mult, lumea democratică, trecând rapid de la o criză la alta, pare a fi blocată în propriul proiect, politica în secolul

XXI fiind „definită până acum printr-o îndepărtare globală de la liberalism, oricare ar fi acesta (...) Rezultatul este ceea ce academicianul american Michael Lind a numit «turbo-paralizie»: «Este posibil să fim blocați într-un conflict prelungit între un sistem vechi care nu poate fi recreat și un sistem nou care nu poate fi încă construit (...) Este posibil să fim nevoiți să suportăm ani de activitate fără acțiune și mișcare fără mișcare»”⁶. În aceleași coordonate se situează și afirmațiile avocatului Monica Cercescu, jurist specializat în dreptul comunicării publice: „În secolul XXI, lumea a avut și are încă parte de efectele a patru șocuri majore: 11 septembrie 2001, crahul financiar din 2008, criza pandemică începută în 2020 și, mai nou, războiul din Ucraina. Aceste crize au schimbat lumea și vor continua să o schimbe ducând la o degradare a drepturilor fundamentale și, odată cu aceasta, la stimularea tendințelor spre autoritarism (...) Crizele și șocurile tot mai frecvente prin care trece omenirea în ultimele două decade au generat un apetit către statul totalitar, singurul care, în opinia multor oameni mai puțin educați, ar putea să restabilească ordinea și să le asigure siguranța financiară și fizică punând capăt corupției și

⁴ Dmitri Ivanovici Pisarev, citat în Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Institutul European, Iași, 2001, p. 451.

⁵ Veronica Andrei, *Moisés Naím: Cei trei „P” care au distrus democrația*, disponibil pe ziare.com, accesat la 28 mai 2022.

⁶ Ștefana Radu, *Moartea autorității politice. Naționalismul populist, internaționalismul liberal și rezultatele dezastruoase taxate de alegători*, disponibil pe ziare.com, accesat la 18 iunie 2022.

crimei organizate, terorismului și chiar pandemiei și războiului”⁷.

Dar ce este un stat totalitar, precum și unul autoritar? Și, mai ales, ce le deosebește? Răspunsuri la aceste întrebări am putea găsi într-un celebru articol din 1979 al lui Jeane Kirkpatrick - diplomat și politolog american, consilier pentru politică externă al lui Ronald Reagan și ambasador al SUA la Națiunile Unite -, care a plecat de la ideea că *totalitarismul* (în speță, cel comunist) a reușit nu numai să le însuflească teamă celor guvernați, ci și să-i forțeze să asimileze valorile conducătorilor, aceasta fiind una dintre diferențele făcute de autoare între regimurile autoritare tradiționale ale Dreptei și totalitarismele radicale ale Stângii. În acest fel, „în timp ce primele «lasă la locul lor repartizările existente ale bogăției, puterii, statutului social» și «cultivă zeii tradiționali și respectă tabu-urile tradiționale», totalitarismele radicale ale Stângii încearcă să «pretindă controlul asupra întregii societăți» și «violează valorile și obiceiurile asimilate”⁸. Un stat totalitar, spre deosebire de cel doar autoritar, a fost în stare să controleze într-o asemenea manieră societatea care se afla la baza lui, încât a devenit fundamental invulnerabil la schimbare sau reformă: „Istoria acestui secol (al XX-lea, n.n.) nu ne oferă niciun motiv să sperăm că regimurile totalitare

se vor transforma”⁸. Aș îndrăzni să afirm că, de exemplu, și în situația în care China va ajunge în zorii anului 2030 principala putere economică a lumii, metehnele totalitare ale regimului comunist din această țară (care însă în prezent conține însemnate elemente capitaliste în sfera economică) nu vor dispărea. Dimpotrivă, ele se vor accentua folosind inclusiv ori în principal mijloacele oferite de înaltele tehnologii.

Acum trei decenii, Francis Fukuyama, politolog la Universitatea Stanford din California, SUA, în cartea sa *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, susținea că democrația liberală și capitalismul de piață liberă reprezintă punctul final al evoluției societății. „Putem vorbi despre *progres istoric* (s.n.) doar dacă știm încotro se îndreaptă omenirea. Majoritatea europenilor secolului al XIX-lea considerau că progresul înseamnă evoluția spre democrație. Dar pentru cei mai mulți europeni ai acestui secol (secolul al XX-lea, n.n.) nu există niciun consens în această chestiune (valabil și pentru cele două decenii și mai bine care au trecut din secolul al XXI-lea, n.n.)”⁹.

Însă, într-un interviu recent acordat Deutsche Welle, acesta și-a nuanțat opinia într-o manieră mai optimistă, astfel: „Ne aflăm într-o situație diferită de cea de acum 30 de ani, în care au

⁸ Jeane J. Kirkpatrick, „Dictatorships and Double Standards”, în *Commentary*, 68 (noiembrie 1979), p. 34-45, *apud* Francis Fukuyama, *op. cit.*, p. 30.

⁹ Francis Fukuyama, *op. cit.*, p. 28.

⁷ Monica Cercelescu, *Libertatea de exprimare în era turbulențelor*, Evrika Publishing, București, 2022, p. 102, 104.

existat reculuri ale democrației pe toate planurile, inclusiv în Statele Unite și India și în alte țări democratice mari în ultimii ani. Însă progresul istoriei nu a fost niciodată liniar. În anii '30 au existat regrese uriașe cărora le-am supraviețuit. Am avut o nouă serie de regrese în anii '70, marcate de criza petrolului și inflația din multe părți ale lumii. Așadar, ideea de progres istoric nu este moartă. Uneori avem parte de regres, dar instituțiile și ideile care stau la baza acestora sunt puternice și au supraviețuit pe o perioadă îndelungată de timp și mă aștept ca acestea să continue să supraviețuiască¹⁰. De altfel, în cartea sus-menționată, Fukuyama susține că „ascensiunea democrației liberale și a partenerului său, liberalismul economic, este cel mai remarcabil fenomen macropolitic al ultimilor patru sute de ani”¹¹. Aceste afirmații asupra progresului în istorie, caracterizat prin coborâșuri și suișuri alternative atunci când ne raportăm la democrație, sunt susținute de autor cu argumente, precum: „Pesimismul actual în privința progresului în istorie își are sorgintea în două crize separate, dar paralele: *criza politică a secolului al XX-lea și criza intelectuală a raționalismului occidental* (s.n.). Cea dintâi a ucis zeci de milioane de oameni și a silit alte sute de milioane să trăiască în sclavie,

¹⁰ *Revenirea lui Trump în 2024 ar „rezolva toate problemele Rusiei”,* interviu cu Francis Fukuyama realizat pentru Deutsche Welle de Mikhail Bushuev, disponibil pe [dw.com/ro](https://www.dw.com/ro), accesat la 28 iulie 2022.

¹¹ Francis Fukuyama, *op. cit.* p. 77.

sub noi forme, mai brutale, cea de-a doua a lăsat democrația liberală fără resursele intelectuale care să-i permită să se apere. Cele două crize au fost interdependente și nu pot fi înțelese separate una de cealaltă. Pe de o parte, lipsa consensului intelectual a făcut ca războaiele și revoluțiile acestui secol (al XX-lea, n.n.) să fie mai ideologice și, de aceea, mult mai violente decât ar fi fost în alte condiții. Revoluția rusă și cea chineză, victoriile naziste din timpul celui de-al Doilea Război Mondial au dus la reînvierea, într-o formă amplificată, a violenței războaielor religioase ale secolului al XVI-lea, pentru că miza nu o constituiau doar teritoriile și resursele, ci și sistemele de valori și stilurile de viață ale unor întregi populații. Pe de altă parte, violența acestor conflicte de sorginte ideologică și urmările lor îngrozitoare au avut efecte dezastruoase asupra încrederii democrațiilor liberale, izolarea lor într-o lume a regimurilor autoritare și totalitare, conducând la serioase îndoieli în privința universalității noțiunilor liberale de justiție¹². Totodată, relativ la lucrurile bune care au avut loc în a doua jumătate a veacului trecut, cum ar fi prăbușirea cvasitotală a comunismului la sfârșitul anilor 1980 ori a dictaturilor autoritare, care, în unele situații, au fost înlocuite cu democrații liberale, Fukuyama apreciază că ideea de progres istoric în cadrul unor democrații liberale nu este caducă.

¹² *Ibid.*, p. 33-34.

La fel, mi-a atras atenția un articol publicat în *The New York Times* de Bret Stephens în legătură cu democrația din lumea de azi și lipsa ei de conducători capabili să rezolve crizele cu care aceasta se confruntă, care, potrivit autorului, sunt în număr de patru: *criza credibilității internaționale; criza credibilității economice; criza din țările sărace; criza democrației liberale*. Așa fiind, conform lui Bret Stephens: „Democrația nu se justifică prin ea însăși. Se justifică prin ce furnizează: securitate, stabilitate, predictibilitate, prosperitate – iar apoi consimțământ, posibilitatea de a alege și libertate.

Se întâmplă adesea ca oamenii care și-au trăit întreaga viață într-o democrație stabilă să presupună că libertatea e valoarea supremă a tuturor. Lecția deprimantă a ultimilor 20 de ani e aceea că nu e așa. Democrația iliberală, după modelul ungar, poate fi o formă de guvernare de succes.

Valabil și pentru autocrațiile eficiente, cum sunt Singapore și Emiratele Arabe Unite. Democrațiile care nu reușesc să asigure ce promet – prin aceea că lasă să scape de sub control prețurile sau criminalitatea sau controlul frontierelor sau concepții populare cu privire la ce e corect și ce e incorect – pun în pericol și cele mai importante valori pe care le apără¹³.

Pentru că tot am făcut trimitere la *democrația iliberală*, aș vrea să exprim pe scurt în ce constă

¹³ *The New York Times: Lumea noastră liberă, lipsită de conducători/Patru crize distincte se alimentează și se agravează reciproc*, disponibil pe g4media.ro, accesat la 28 iulie 2022.

aceasta și modalitățile prin care ea amenință democrația liberală de tip occidental la momentul de față. Și aș începe cu pericolul pe care *dictatura majorității* îl reprezintă pentru democrație în tot mai multe locuri din lumea contemporană, cu accent pe o formă insidioasă a ei, și anume *dictatura majorității* generate de votul politic, rezultată în urma unor alegeri desfășurate după toate regulile democratice. Această majoritate este specifică democrației iliberale și regimurilor care promovează ideologia sa; în linii mari, iliberalismul înseamnă neliberal sau anti-liberal. Iar pentru regimul iliberal, „societatea deschisă nu este văzută cu ochi buni, fiind considerată un izvor nesecat de neliniști pentru putere, ce se dorește a fi una autoritară, necondiționată, pentru care Constituția și legile statului de drept, ca și libertățile, sunt bune doar în măsura în care satisfac convingerile și interesele sale. Atunci când nu se întâmplă acest lucru, majoritatea parlamentară modifică și completează legile în sensul celor de mai sus.

Mai mult, întrucât în iliberalism majoritatea menționată dictează, și nu guvernează, instituțiile statului trebuie slăbite, adică să devină unele formale, prin măsuri de ordin legislativ, dar și prin angajarea unor persoane servile, șantajabile și, pe cât posibil, cu o pregătire profesională îndoielnică. Iar, în acest cadru, țintele preferate sunt *justiția și lupta împotriva corupției la nivel*